

Väljarföljsamhet och partisammanhållning

Av HENRY BÄCK och FOLKE JOHANSSON

The authors of this article start off their discussion on two problems of great significance to the local democracy. By using data from the municipality of Lidköping, The first problem deals with the extent to which political representatives and their voters reflect desires and views of each other. The second problem is about the extent to which the parties, that are the voters' true representatives, stick together in local politics. The article makes it clear that there in Lidköping have been severe shifts since the 1970's in political ideas concerning ways for representation. The ideas have changed as a result of big differences in the opinions between voters and elected, which in turn is a result of weak norms for party policies and an effect of functional difficulties within the parliamentary system.

“Folkviljans förverkligande” är åtminstone i vissa tappningar själva kvintessensen i demokratin. I den representativa demokratin uppträder valda ombud som mellanled mellan “folkviljan” och “förverkligandet”. I den här uppsatsen ska vi utifrån empiriska data, som vi samlade in i Lidköping, dels i slutet av 1970-talet, dels i början av 1990-talet diskutera två problem, som har stor betydelse

för hur formeln “folkvilja – beslutsfattande – förverkligande” fungerar. Det första problemet har med relationen mellan representanterna och deras väljare att göra: I vilken utsträckning vill och anser representanterna och deras väljare detsamma, och i vilken utsträckning vill och anser de olika saker. Det andra problemet har med strukturen på beslutsfattandet att göra: I vilken ut-

sträckning håller de partier som är väljarnas egentliga representanter ihop i kommunalpolitiken? Den bakomliggande idén för vårt resonemang är, att väljarna i val tar ställning mellan olika partier och deras program. Dessa partier uppträder i det kommunalpolitiska beslutsfattandet som enhetliga aktörer. Om ett parti får en egen majoritet i kommunens fullmäktige blir besluten i hög grad förutsebara för väljarna. Om partierna måste bilda permanenta eller tillfälliga koalitioner minskar förutsebarheten, men den är ändå större, än om varje enskild kommunalpolitiker helt agerar efter eget huvud, utan hänsyn till partiprogram och -linjer, eller om partierna i fullmäktige faller sönder i småfraktioner. De centrala begreppen i modellen blir "åsiktsrepresentativitet" och "partisammanhållning"

I båda avseendena finns det normativa föreställningar om hur valda representanter bör förhålla sig: Enligt en sådan föreställning bör en representant alltid vara följsam gentemot väljaropinionen när hon tar ställning i de politiska dagsfrågorna. Denna "väljardelegat" prioriterar åsiktsrepresentativitet och väljarföljsamhet. Enligt en annan föreställning är det den av partiet fastställda linjen som är den främsta ledstjärnan för en folkrepresentant. "Partiombudet" prioriterar partisammanhållning och lojalitet med partilinjen. Med hjälp av våra data från Lidköping ska vi diskutera, hur åsiktsrepresentativitet och partisammanhållning samspelar med normsystemet, hur förändringar i de faktiska förhållandena påverkar vilka normer som betonas, och omvänt hur normförändringar påverkar praktiken.

Aktiviteter och attityder i kommunalpolitiken 1979 och 1991

I valen 1976–1985 deltog ett lokalt parti med namnet "Kommunal rättvisa" i kommunalvalen i Lidköping och erövrade två till tre mandat förutom 1979 då det fick sex mandat i kommunfullmäktige. Förekomsten av ett mer eller mindre långlivat lokalt parti är inte något alldeles ovanligt. Samma år som Kommunal rättvisa fick sitt största antal mandat så fick lokala partier av olika slag mandat i 55 av rikets kommuner.¹ Partiets start och inte oväsentliga framgång indikerar dock att det politiska klimatet i kommunen var ansträngt. Vi avser att studera hur detta återspeglas i attityder och politiskt beteende bland väljare och valda vid två valtillfällen. Det första av dessa är 1979 och vi förväntar oss att det illustrerar ett maximum av lokalpolitisk turbulens. Det andra undersökningstillfället är år 1991 då det lokala partiet sedan flera val är borta ur bilden och motsättningarna torde ha lagt sig. Vi frågar oss om det går att avläsa en förändring av attityder och beteende på olika politiska nivåer och om ordningen har hunnit återställas vid den senare tidpunkten. Med andra ord; vilka uttryck tar sig lokalpolitiska motsättningar och hur långvariga är de eventuella effekterna av sådana motsättningar?

Vi kommer i analysen att jämföra med tre andra kommuner som studerats på samma sätt vid samma två tidpunkter. Dessa kommuner är valda så att de varierar vad gäller storlek och social struktur. På väljarsidan bygger analysen

för år 1979 på en intervjuundersökning och för år 1991 på en enkätundersökning av slumpmässiga urval av väljare i respektive kommuner. Antalet svars personer i respektive grupper framgår i tabell 1 och 2². Som kommer att framgå arbetar vi, när det gäller enskilda kommuner, med relativt små urval. Varje enskild observation/jämförelse behöver inte nödvändigtvis vara signifikant. Analysen är i stället inriktad mot att jämföra mer allmänna mönster, där vi anser oss kunna hävda att olika samstämmiga iakttagelser även på ett mindre urval, kan ge en tillfredsställande grad av säkerhet. På representantsidan har vid båda tillfällena gjorts totalundersökningar av fullmäktigeledamöterna. Det är de ledamöter som valts vid det val tillfälle som väljarstudierna utförts som tillfrågats. I första undersökningsomgången skedde materialinsamlingen år 1980 och vid andra undersökningstillfället genomfördes den år 1993. Materialet har båda gångerna insamlats med hjälp av postenkäter. För närmare beskrivning se Wallin, Bäck och Tabor (1981) respektive Bäck (1993).

Intresse och aktivitet

Både politisk aktivitet och politiska attityder bestäms till avsevärd del av individernas sociala bakgrund. Eftersom vare sig denna bakgrund eller partisympatier är föremål för studium här så har vi valt att eliminera effekterna av dessa egenskaper. I de två nedan följande tabellerna redovisas politisk aktivitet och politiskt intresse med "kontroll" för dessa individegenskaper. Vi ser till exempel i för-

sta kolumnen i tabell 1 att andelen som säger sig ha för vana att rösta i kommunalvalen är två procentenheter lägre i Lidköping än vad den kunde förväntas vara med hänsyn till den sociala sammansättningen och de politiska attityderna hos Lidköpings väljare. När vi beräknar den "förväntade" nivån utgår vi ifrån hur deltagandet ser ut i ett urval på 50 respektive 28 kommuner som i princip är slumpmässigt dragna bland alla svenska kommuner.

Röstningsbenägenheten sjunker påtagligt från 1979 till 1991. Vid det första tillfället ligger alltså Lidköping tillsammans med Luleå någon procent under förväntad nivå. År 1991 är det bara i Lidköping man röstar mindre än väntat och skillnaden har ökat till nio procentenheter. Möjligen kan den minskade röstningsbenägenheten kopplas till att det lokala partiet försvunnit. I kolumnen "röstdelning" anges hur stor del av väljarna som säger sig rösta på olika partier i riksdags- och kommunalvalen. Det förefaller mycket troligt att förändringen från ett värde på 10 procentenheter mer än förväntat till två procentenheter mindre än förväntat till stor del kan tillskrivas försvinnandet av det lokala alternativet. Intresset för politik var redan 1979 något (två procentenheter) mindre än förväntat med hänsyn till befolkningens sammansättning. Tolv år senare hade det emellertid minskat ytterligare till 10 procentenheter mindre än förväntat.

Frågan om intresse för politik är inte specifikt inriktad på den lokala politiken utan gäller politik i allmänhet. Eftersom det generellt sett i kommunerna inte finns någon minskning av intresset utan snarare en ökning, ligger det ändå

nära till hands att anta att lokala förhållanden spelar in. Lokalpolitiken var kanske mer spännande 1979. En tanke som dock är svår att förena med iakttagelsen att det 1979 var det nio procentenheter färre än förväntat av väljarna som ofta läste om kommunalpolitik i tidningarna. Möjligen finns en förklaring till det låga intresset i att den så kallade hamnledsfrågan dominerade massmedia (jämför diskussion nedan). Denna fråga berörde i praktiken endast de väljare

som bodde i centralorten (Brantgärde, Alfredsson och Sjölin 1981). År 1991 låg Lidköping här ungefär på förväntad nivå. Benägenheten att diskutera kommunalpolitik utvecklar sig däremot på ungefär samma sätt som intresset för politik. År 1979 är andelen som ofta säger sig diskutera kommunalpolitik ungefär (-1 procentenhet) lika stor som förväntat, medan den vid andra undersökningstillfället är 11 procentenheter lägre än förväntat.

Tabell 1 Politisk aktivitet och intresse 1979

Index	Brukar rösta	Röst delning	Intresse för politik	Läser om kommunalpolitik i tidningar	Diskuterar kommunalpolitik	Kontakter med politiska partier	Kontakter med politiker /tjänstemän	Deltagit i demonstrationer /aktionsgrupper	Antal svars-personer
Grästorp	+4	+5	0	+3	+1	+7	-2	0	261
Kävlinge	+6	-3	-4	+5	-3	-3	+2	-2	241
Lidköping	-2	+10	-2	-9	-1	+2	-5	+17	237
Luleå	-1	-4	+2	-2	+3	-2	-6	+2	217

Kommentar: Indexen anger antal procentenheter som är aktiva i förhållande till vad som kan förväntas med hänsyn till befolkningens sammansättning vad avser kön, ålder, utbildning och partiblockstillhörighet.

Tabell 2 Politisk aktivitet och intresse 1991

Index	Brukar rösta	Röst delning	Intresse för politik	Läser om kommunalpolitik i tidningar	Diskuterar kommunalpolitik	Kontakter med politiska partier	Kontakter med politiker /tjänstemän	Deltagit i demonstrationer /aktionsgrupper	Antal svars-personer
Grästorp	+1	+5	-5	+8	+4	+5	0	+3	213
Kävlinge	+1	-1	+1	-13	-9	-3	+6	-1	205
Lidköping	-9	-2	-10	+1	-11	-3	-1	+3	218
Luleå	+4	-7	-2	+3	-2	-4	-2	-5	224

Kommentar: Indexen anger antal procentenheter som är aktiva i förhållande till vad som kan förväntas med hänsyn till befolkningens sammansättning vad avser kön, ålder, utbildning och partiblockstillhörighet.

I de tre sista kolumnerna i tabellerna 1 och 2 kan vi se omfattningen av olika typer av kontakter från medborgarnas sida med det politiska systemet. Först kan vi notera att kontakter med politiska partier år 1979 är något vanligare än förväntat, medan de 1991 är något mindre ofta förekommande än vad som kan förväntas med hänsyn till hur befolkningen är sammansatt. Kontakter med enskilda politiker eller med tjänstemän har förändrats i motsatt riktning. De år 1979 avsevärt mindre vanliga än förväntat, men ligger 1991 på den nivå som är "normal" för Lidköpings invånare. Båda dessa förändringar är emellertid små i relation till vad vi kan notera beträffande deltagande i demonstrationer/aktionsgrupper. Andelen väljare i Lidköping som deltagit i något sådant är år 1979 17 procentenheter högre än förväntat och sjunker markant fram till 1991. Inte desto mindre är den då fortfarande tre procentenheter högre än vad som kunnat förväntas.

Vad gäller intresse och aktivitet kan vi se att 6 av 8 olika indikatorer, däribland den kanske mest påtagliga – valdeltagande – minskar från 1979 till 1991. De enda två som ökar, läsning om kommunalpolitik och kontakter med politiker och tjänstemän, är de som 1979 låg påtagligt under den då förväntade nivån. Dessa två ökar upp till ungefär förväntad nivå 1991. Det torde vara rimligt att säga att intresse och aktivitet låg på en relativt hög nivå 1979, men har

sjunkit påtagligt fram till 1991. Ingen av de tre kommuner vi jämför med uppvisar en förändring i samma storleksordning.

Lokala frågor

Vi har också vid samma två undersökningstillfällen gått ut i respektive kommuner och försökt få en uppfattning om vilka lokalt anknutna frågor som diskuterades inför kommunalvalet. För att få en så bred bild som möjligt har vi vid olika tillfällen vänt oss till både politiker, tjänstemän och journalister i kommunen. Vid det första undersökningstillfället valdes frågorna helt efter de tillfrågades samlade bedömning. Vid det andra tillfället togs en viss hänsyn till vilka frågor som varit aktuella första gången. Vi frågade speciellt om någon av dessa frågor fortfarande var aktuell. Om så var fallet så innebar det att dessa frågor prioriterades. År 1979 frågade vi väljare och valda representanter om deras åsikt i respektive frågor och dessutom frågade vi de valda fullmäktigerepresentanterna om vilken uppfattning de trodde att väljarna hade i varje fråga. Vid andra undersökningstillfället frågade vi enbart om vilken åsikt man hade. Vilka frågor som på detta sätt angivits vara aktuella i Lidköping och uppfattningarna om dem framgår av nedanstående uppställning.

Tabell 3 Åsikter i lokala sakfrågor

	Väljare				Fullmäktige			
	För	Mot	Ingen åsikt	Opinionsbalans	För	Mot	Ingen åsikt	Opinionsbalans
1979								
Byggande av en ny hamnled	15	65	19	-50	65	32	3	+33
Försäljning av Gullspångsaktier	4	34	62	-30	34	57	9	-23
Konstutställningar i gamla varmbadhuset	46	40	15	+6	82	14	3	+68
Kommunal sophämtning på landsbygden	44	40	16	+4	74	12	15	+62
1991								
Hamnleden ett bra eller ett dåligt beslut	64	17	16	+47	79	18	3	+61
Skulle det vara bra att sälja Gullspångsaktier	16	31	52	-15	31	63	6	-34
Utbyggnad av Öboängen	20	41	39	-21	74	18	9	+62
Ungdomens hus i gamla televerket	71	11	18	+60	97	3	0	+94

Kommentar: I underlaget för opinionsbalanserna ingår också de som saknar åsikt. Om man enbart räknar på dem som har en uppfattning blir siffrorna större. Då skulle till exempel opinionsbalansen i frågan om försäljning av Gullspångsaktier bli -78 år 1979.

Flertalet av frågorna förefaller ha varit "lyckade" såtillvida att åsiktsförekomsten varit ganska hög även bland väljarna. Försäljningen av Gullspångsaktier utgör ett undantag. Där saknade majoriteten av väljare åsikter vid båda tillfällena. År 1979 var meningarna bland väljarna nästan jämnt fördelade i två av de fyra frågorna, de som rörde konstutställning respektive sophämtning. I de två återstående, byggandet av hamnleden och försäljningen av aktier, fanns en mycket klar majoritet. Vid det andra tillfället fanns en mer markerad

eller mycket klar majoritet i samtliga frågor. Också bland fullmäktigeledamöterna är utslagen mer markerad år 1991. De två undersökningsåren skiljer sig åt vad gäller grad av motsättningar på båda nivåerna. Speciellt på väljarsidan, men också i kommunfullmäktige fanns en avsevärt större grad av meningsmotsättningar vid den första tidpunkten.

År 1979 frågade vi också vad fullmäktigeledamöterna trodde om väljarnas uppfattningar i respektive frågor. När man jämför med likartade frågor i andra kommuner visade det sig generellt

att rörande de frågor som var partiideologiskt anknutna så tenderade politikerna att tro att väljarna hade samma uppfattningar som de själva hade. En form av perception som ofta ledde fel. Detta gäller bland annat de borgerliga fullmäktigeledamöterna som 1979 ville sälja aktier och felaktigt trodde att de hade väljarnas stöd. Som framgår ovan var det stora flertalet av de väljare som hade åsikter motståndare till en försäljning. Detta oavsett partisympatier. Fullmäktigeledamöter på den socialistiska sidan, som sannolikt också lät sig påverkas av sina ideologiska ståndpunkter i sin bild av väljarnas åsikter, kom vid detta tillfälle rätt. Det förefaller finnas ett klart motstånd mot att öppet erkänna sig tro att väljarna har en annorlunda åsikt än den man som representant företräder i frågor som kan vara ideologiskt känsliga (jämför diskussion i Westerståhl och Johansson 1981). I hamnledsfrågan trodde flertalet fullmäktigeledamöter i båda blocken att de hade väljarnas stöd för sin linje att bygga hamnleden. Här finns inga partiideologiska anknytningar utan här tog man kollektivt fel av andra orsaker. Ett misstag som är något förvånansvärt med tanke på att hamnledsfrågan inte utan framgång drevs av det befintliga lokala partiet.

År 1991 hade åsiktsöverensstämmelsen mellan väljare och valda påtagligt förbättrats vad gäller de två frågor som finns med vid båda tillfällena och där vi alltså kan göra en jämförelse. Majoriteten totalt sett var redan 1979 lika på båda nivåerna vad gäller aktieförsäljningen. År 1991 så har emellertid majoriteten av de borgerliga fullmäktige-

ledamöterna ändrat uppfattning och är emot en försäljning. De har nu samma åsikt som deras väljare hade 1979 och fortfarande har 1991. När vi jämför opinionsutvecklingen i de olika lokala frågorna i de andra undersökta kommunerna är det vanligast att åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda uppnås genom att fullmäktigeledamöterna ändrar uppfattning (jämför Johansson 1996). I hamnledsfrågan blir utvecklingen annorlunda. Här lyckas majoriteten i fullmäktige bestående av båda blocken i efterhand få väljarna med på sin uppfattning att det var ett bra beslut att bygga den nya leden. Motståndet, som främst bestått i partiet Kommunal rättvisa, hade då försvunnit ur bilden.

Kommunal service på olika områden

Så långt har vi diskuterat speciellt lokala frågor. Hur ser det då ut vad gäller synen på de mer generellt definierade serviceområden som kan vara aktuella i alla kommuner? Har väljare och fullmäktigerepresentanter i Lidköping överensstämmande uppfattningar om hur dessa skall prioriteras? Till skillnad från de tidigare diskuterade mer specifika och lokala frågorna, finns här anledning att förvänta sig att partiideologier har stor betydelse. Det gäller framför allt om man generellt skall satsa mycket eller litet, det vill säga den allmänna motsättningen mellan stor och liten offentlig sektor. I första hand kommer vi emellertid här att diskutera rangordningar – på vilka områden man skall

satsa mer eller mindre – och lämna nivåerna därhän. En stor del av skillnaden mellan socialistiskt och borgerligt block utgörs som bekant av bedömningen om man allmänt skall ha en större eller en mindre offentlig sektor. Med denna teknik är vi enbart intresserade

av om många av väljarna respektive av fullmäktige anser att det skall satsas resurser på ett område snarare än på ett annat. Detta utan hänsyn till om det absolut sett skall satsas mycket eller litet. Det innebär att den mest generella blockskillnaden inte kommer att dominera.

Tabell 4 Prioritering av serviceområden Lidköping 1979

Väljare	Fullmäktige
Arbete	Arbete
Äldre o handik.	Äldre o handik.
Fritid	Kollektivtrafik
Miljövård	Miljövård
Barnomsorg	Vägar o trafik
Idrott	Markköp
Kollektivtrafik	Skolor
Vägar o trafik	Fritid
Bostäder	Bostäder
Markköp	Barnomsorg
Skolor	Vatten o avlopp
Vatten o avlopp	Bibl. o kultur
Bibl. o kultur	Idrott
Socialhjälp	Socialhjälp

Tabell 5 Prioritering av serviceområden Lidköping 1991

Väljare	Fullmäktige
Arbete	Arbete
Äldreomsorg	Äldreomsorg
Handikapp	Miljö
Miljö	Barnomsorg
Barnomsorg	Skola
Skola	Handikapp
Kollektivtrafik	Kollektivtrafik
Idrott	Socialhjälp
Fritid	Vatten
Bibl. o kultur	Bibl. o kultur
Bostäder	Vägar
Vägar	Fritid
Vatten	Bostäder
Socialhjälp	Idrott

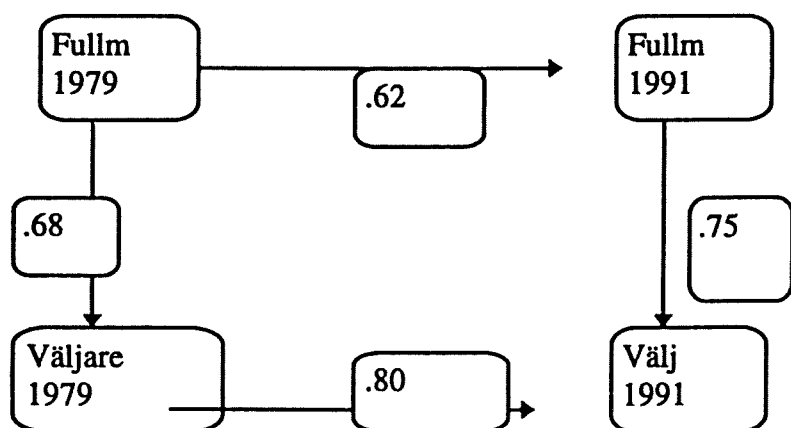
I uppställningarna i tabellerna 3 och 4 står de områden överst på vilka man anser att kommunen i första hand skall öka satsningarna. Uppdelningen på och beteckningarna på olika serviceområden är inte exakt identisk 1979 och 1991. De skillnader som finns bedöms dock vara så små att det går att göra en jämförelse även mellan åren. Om väljare och valda är helt överens om prioriteringarna så skall det enbart finnas vågräta pilar. Starkare lutning på pilarna och fler korsande pilar illustrerar en större skillnad i prioriteringen av på vilka områden satsningarna bör ske. En "visuell analys" av vidstående prioriteringsordningar antyder att väljare och valda är mer överens 1991 än de var 1979. Mönstren är för de båda tillfällena i stort sett identiska vad avser de två högst priori-

terade områdena. Också vad gäller miljöområdet gör man de båda åren relativt likartade och överensstämmande prioriteringar. Det finns också andra områden längre ner på listan där man är relativt överens mellan nivåerna och över tid. Det gäller till exempel bibliotek och kultur och satsningar på vägar. I övrigt kan vi notera att medan väljare och valda 1979 prioriterar åtskilliga områden markerat olika så går det 1991 att urskilja två grupper av serviceområden. En övre grupp med mindre skillnader inom gruppen men enighet om vilka områden som skall ligga ganska högt. I den nedre delen är dissonanserna något större, men både väljare och valda placerar alltså samma serviceområden på den nedre delen av rangordningsskalan. Överensstämmelsen

mellan de prioriteringar som väljare och valda gör vid respektive tillfällen kan också sammanfattas i form av rangordningskorrelationer (Spearman's r). Värdena på detta mått kan gå från -1 till +1, där -1 anger att rangordningarna är helt omkastade och +1 att de är helt överensstämmande. För 1979 var korrelationen mellan väljare och valda i Lidköping 0,68. Det andra undersökningsåret hade den ökat till 0,75. Denna ökade överensstämmelse i synen på prioriteringar har uppnåtts mer genom att fullmäktige har ändrat uppfattningar än genom att väljarna har gjort det.³ När man jämför fullmäktige 1979 med fullmäktige 1991 är överensstämmelsen i rangordning endast 0,62. Motsvarande överensstäm-

melsevärde/rangkorrelation för 1991 års väljare med 1979 års väljare är 0,80. Det kan tilläggas att samtliga de fyra kommuner som ingår i jämförelsen när det gäller intresse och aktivitet också studerats vad gäller denna grad av överensstämmelse i prioriteringar. Skillnaden mellan 0,68 och 0,75 för Lidköping kanske inte förefaller särskilt stor. Om man sätter den i relation till dessa andra tre kommuner så kan vi konstatera att medan Lidköping år 1979 med värdet 0,68 uppvisade lägst grad av åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda, så ligger Lidköping 1991 med värdet 0,75 högst av de fyra kommunerna.

Figur 1 Lidköping totalt 1979 och 1991

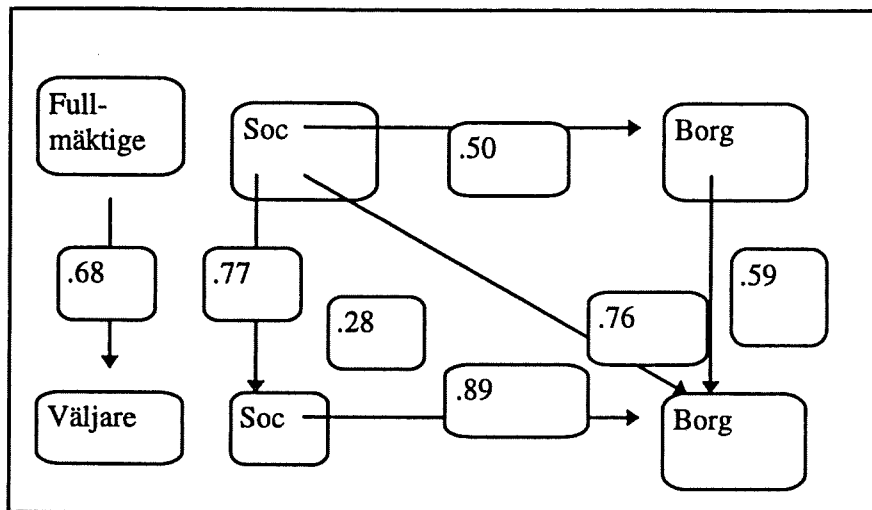

Kommentar: Siffrorna är rangordningskorrelationer, Spearman's r .

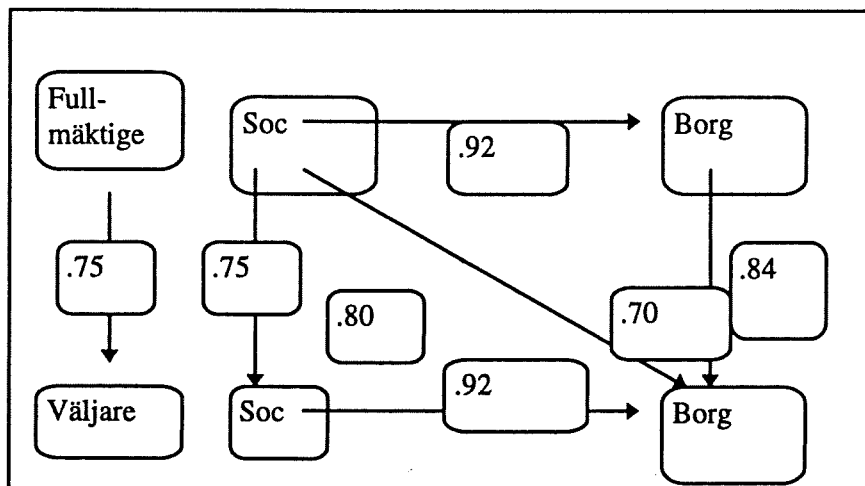
I nästa steg skall vi undersöka vilken roll de politiska partierna spelar i sammanhanget. Av tekniska skäl måste vi begränsa partianalysen till en uppdelning på block, socialistiskt och borgerligt. En uppdelning på politiska partier skulle innebära att vi får alltför små grupper av individer för att analysen skall kunna genomföras på ett meningsfullt sätt. Åsiktsöverensstämmelserna vid denna blockuppdelning visas för respektive två år i figurerna 2 och 3. Vi börjar med att se på korrelationskoefficienterna på de horisontella pilarna. Vid det första undersökningstillfället finns mycket större skillnader i prioriteringen av serviceområden mellan representanterna från de två partiblocken än mellan deras respektive väljare (0,50 mot 0,89). Denna skillnad är normal för tidpunkten (jämför Westerståhl och Johansson a.a.) År 1991 har bilden ändrats och vid detta andra tillfälle är avståndet exakt lika stort, eller snarare litet, (0,92) mellan representanterna som mellan motsvarande väljargrupper. Väljarna från de två blocken låg redan 1979 åsiktsmässigt mycket

nära varandra och har blivit ännu något mer lika. Partierna profilerar sig inte längre vad gäller prioritering av olika former av service på fullmäktigenivå utan satsar på samma centrala tyngdpunkt i väljarfördelningen. De förefaller ha upptäckt att väljarnas uppfattningar är ungefär likartade oavsett blocktillhörighet och att det alltså ur röstmaximeringssynpunkt mest lönar sig att placera sin politik nära centrum (jämför Downs och Hotellings modeller i Downs 1957). Det kan tilläggas att medan Lidköping 1979 vid en jämförelse mellan samma fyra kommuner som ovan hade näst lägst värde vad gäller åsiktsöverensstämmelse mellan blocken på fullmäktigenivå, så ligger värdet för 1991 högst av de fyra. Med andra ord har en markerad utveckling mot något som börjar närma sig en konsensus-situation uppstått både bland väljare och valda representanter i prioriteringsfrågan. Detta hindrar dock inte att det fortfarande kan finnas skillnader i hur mycket man vill satsa, det vill säga i synen på omfattningen av den offentliga sektorn.

Figur 2 Lidköping partiblock 1979

Figur 3 Lidköping partiblock 1991

Om vi sedan övergår till att se på de vertikala pilarna mellan blocken och de diagonala pilarna till det andra blockets representanter, finner vi att partiernas förmåga att aggregera och representera sina egna väljares uppfattningar inte alltid är helt övertygande. Till att börja med så är prioriteringsmönstren för både socialistiska och borgerliga väljare genomgående mer överensstämmande med det andra väljarblockets prioriteringar än med de egna representanternas. Dessutom kan vi notera att år 1979 stämmer för de socialistiska väljarna de egna representanternas åsikter mycket bättre än det andra blockets representanter (0,77 mot 0,28), men år 1991 har ordningen kastats om så att de borgerliga fullmäktige representerar de socialistiska väljarna bättre än vad de socialistiska fullmäktige gör. På den borgerliga sidan är bilden omvänd. Det första året så är de socialistiska fullmäktige-representanterna ur denna åsiktssynpunkt bättre företrädare för de borgerliga väljarna än vad de borgerliga fullmäktige är (0,76 mot 0,59). Däremot har det svängt vid det andra undersökningstillfället så att de borgerliga väljarna 1991 bäst representeras av de egna fullmäktigeföreträdarna (0,84 mot 0,70). Det positiva i denna bild bör dock kompletteras med iakttagelsen att för båda blockens representanter gäller att de i sina prioriteringar är mera lika det andra blockets representanter än de är lika sina egna väljare. Det finns ett inslag av överensstämmande syn på representantnivån som avviker från den något annorlunda men också gemensamma uppfattning som de båda väljarblocken har. De valda representanterna vill, oav-

sett block, satsa mer på något eller några områden än vad väljarna vill.

Så långt har det nu alltså visat sig att när vi jämfört Lidköpings kommunalpolitik mellan 1979 och 1991 har intresse och deltagande minskat. Detta gäller speciellt deltagande i form av demonstrationer och/eller aktionsgrupper. Åsiktsöverensstämmelsen mellan väljare och valda representanter har totalt sett ökat både vad gäller specifikt lokala frågor och de mer generellt orienterade bedömningarna av servicens större eller mindre omfattning på olika områden. De skillnader i åsikter som 1979 fanns mellan väljarna och de valda har blivit mindre och detta har skett väsentligen genom att de valda representanterna har anpassat sina åsikter efter väljarnas åsikter. I det här perspektivet förefaller det motiverat att tala om 1979 som en period med tydliga inslag av kris i kommunalpolitiken, medan det 1991 skett en påtaglig "rättning mittåt". Vi skall nu se om de här iakttagna mönstren motsvaras av någon skillnad i normer och beteenden på representantnivå.

Lidköpingspolitikernas representationsstil

I det föregående har vi beskrivit hur en stor åsiktskillnad mellan väljare och valda i slutet av 70-talet utjämnats till tidigt 90-tal. Intuitivt kan man uppfatta åsiktsskillnader mellan väljarna och deras representanter som ett demokratiskt problem. Vid en närmare granskning visar det sig dock, att förhållandet mellan väljarnas och de valdas ståndpunkter

kan problematiseras ytterligare. Diskussionen har rört sig kring begreppet *representationsstil* som betecknar de normativa föreställningarna om i vilken utsträckning det bör vara möjligt att representanterna intar andra ståndpunkter än väljarna. *Väljardelegaten* har ett "bundet mandat" och bör alltid följa väljarnas ståndpunkt. Motsatsen representeras av "*förtroendemannen*" (*trustee*), som själv fattar sina avgöranden oberoende av väljarnas åsikter. Ansvar för representantens ställningstaganden får utkrävas vid valen.

I de västeuropeiska politiska systemen, och kanske särskilt i det svenska, är det knappast en rimlig beskrivning av representationskedjan att säga, att väljarna väljer politiker (riksdagsmän eller fullmäktigeledamöter) som sedan ansvarar inför väljarna. Snarare kan man väl hävda, att väljarna väljer partier, och partierna väljer politiker. Politikerna ansvarar närmast inför partiet och partiet ansvarar i sin tur inför väljarna. Det framträder med andra ord i politiska system som det svenska en tredje norm, som säger att politikerna i första hand bör följa partilinjens (*partiombudet*).

Diskussionen om det bundna mandatet är klassisk, och brukar ta sin utgångspunkt i Edmund Burkes tal till väljarna i Bristol 1774:

"...government and legislation are matters of reason and judgement, and not of inclination; and what sort of reason is that in which the determination precedes the discussion, in which one set of men deliberate and another decide..." (Citerad av Roth 1996).

De tre "stilarna" preciserades i slutet av 50-talet och i början av 60-talet av den amerikanske representationsforskaren Heinz Eulau och hans kolleger (Eulau med flera 1959, Whalke med flera 1962).

Förtroendemannarollen frikopplar medborgarna från det politiska beslutsfattandet. Det kan finnas argument för en sådan frikoppling: Medborgarna kan ägna sin tid åt annat som gör livet värt att leva än att delta i politiska beslutsprocesser. Besluten handlar ofta om en framtid, som medborgarna inte kan veta något om och inte heller ha några åsikter om. Det är politikernas sak att finna lösningar och att bilda opinion för dessa. Edmund Burkes argument anknyter till diskussionen om det deliberativa inslaget i demokratin. Processen är i högre grad problemlösande än konfliktlösande. Endast genom att deltagarna, utan förutfattade meningar, låter sig övertygas av argumentens tyngd, garanteras att de gemensamma problemen blir lösta på ett så bra sätt som möjligt. Bundna mandat skulle sabotera det deliberativa problemlösandet.

För partiombudsrollen talar i första hand det enkla empiriska förhållandet att modern västeuropeisk demokrati alltid har ett starkt inslag av partidemokrati. Partiernas program och valplattformar erbjuder en rationalisering av informationsinhämtandet för väljarna (Downs 1957). Det blir inte nödvändigt för väljaren att skaffa sig information om alla sakfrågor och alla kandidater. Den mer elitdemokratiska förtroendemannarollen får sin demokratiska legitimering genom valrörelsernas konkurrens. Det kan dock finnas anledning att tro att konkurrensen är mer intensiv

mellan partierna än mellan kandidater. Detta kan kanske särskilt gälla i kommunalpolitiken, där belöningarna för de valda inte är så imponerande. Mot förtroendemannarollen och elitdemokratien talar också, att den förda politiken under en lång mandatperiod, där väljarna håller fingrarna i styr, kan hinna gå långt i fel riktning (bort från väljarnas preferenser) innan det korrektiv som valet innebär inträffar. Sett i ett sådant per-

spektiv kan elitdemokratien innebära ett slags ineffektivitet i policy-skapandet.

I det följande ska vi undersöka svaren från de ordinarie ledamöterna i Lidköpings fullmäktige med avseende på deras normativa föreställningar i detta avseende. Vad bör vara vägledande för representantens handlande om det visar sig att det uppstår skillnader mellan den egna ståndpunkten, partilinjens respektive väljarnas uppfattning?

Tabell 6 Fördelning över representationsstilar 1980 och 1993. Ledamöter av fullmäktige. Procent

	Förtroendemän	Väljardelegater	Partiombud
1980 Lidköping	33	50	17
Alla	35	38	28
1993 Lidköping	28	19	53
Alla	37	22	41
Förändring Lidköping	-5	-31	+36
Alla	+3	-16	+13

I vårt riksrepresentativa urval sker det mellan undersökningarna 1980 och 1993 en förskjutning bort från väljardelegatrollen och till partiombudsrollen. Förtroendemännen är vid båda tillfällena en ungefär lika stor grupp. Samma förändring som i riket kan vi observera i Lidköpings fullmäktige, dock med den skillnaden, att den är betydligt mer markant. Ökningen av partiombud är hela 23 procentenheter större än i riksurvalet, vilket medför att mer än hälften av Lid-

köpingsfullmäktige i 1993 års undersökning ansluter sig till partiombudsrollen. Till saken hör också att Lidköpingspolitikerna i 1980 års undersökning i särskilt liten utsträckning bekände sig till denna rolluppfattning.

Vi har i riksmaterialet undersökt sambanden mellan rolluppfattningarna och några valda individ- och kommunegenskaper (tabell 7). De starkaste sambanden uppträder med konfliktnivån⁴ i fullmäktige och med om man är pri-

vat- eller offentliganställd. Ju högre konfliktnivån är, desto sannolikare är det att politikerna uttrycker vikten av lojalitet med partierna snarare än med väljarna. Detta resultat förefaller intuitivt rimligt. Det kan kanske vara svårare att direkt förstå varför privatanställda oftare än offentliganställda ska ge uttryck för en uppslutning kring förtroendemannarollen. Man kan kanske spekulera om kulturskillnader och myter som betonar det "rationella" och "sakliga" innehållet i beslutsprocesser i den privata sektorn. Valet av representationsstil påverkas också av partitillhörighet. Anslutningen till rollen som partiföreträdare är markant högre bland socialdemokrater än bland politiker från andra partier. I det riksrepresentativa politikerurvalet var 46 procent av socialdemokraterna "partiombud", vilket kan jämföras med 37 procent för hela undersökningsgruppen (av vilka socialdemokraterna förstås utgör en stor del) eller med 22–34 procent för de övriga partierna.

Vidare finns det någotsånär starka samband med uppdragsnivå⁵ (fler partiombud på högre nivåer och fler väljardelegater på lägre nivåer) och kön. Sam-

bandet med kön kan i huvudsak beskrivas så, att kvinnor tenderar att i större utsträckning vara partiombud medan män oftare är förtroendemän. Detta är i jämförelse med 1980 års undersökning ett nytt mönster. I den äldre undersökningen var kvinnorna oftare väljardelegater, och detta samband kunde i stor utsträckning "förklaras bort" med att kvinnor samtidigt hade uppdrag på lägre hierarkisk nivå. Det kan vara lockande att fundera över om den nu iakttagna skillnaden mellan mäns och kvinnors inställning till representationsstilen också kunde finna sin förklaring i kulturskillnader⁶.

En tänkbar förklaring till att förändringen med avseende på rolluppfattningarna i Lidköpings fullmäktige varit mer markant än vad som gäller genomsnittligt kan vara, att någon av dessa egenskaper, som är relaterade till rolluppfattning, ändrat sig mer i Lidköping än genomsnittligt. Vi har inte funnit att det skulle vara fallet. När det gäller till exempel partikonfliktnivån, som genomsnittligt har ökat i kommunurvalet, har det praktiskt taget inte skett någon förändring alls i Lidköping.

Tabell 7 Korrelationer (r_{xy}) och regressionskoefficienter (β) mellan representationsstil och några individ- och kommunegenskaper (fullmäktige i 28 primärkommuner och 4 landsting)

	Förtroendemän		Väljardelegater		Partiombud	
	r	β	r	β	R	β
Högsta uppdrag	-0,03	-0,08	-0,08	-0,02	0,10	0,10
Kvinna	-0,13	-0,08	0,05	-0,00	0,08	0,09
Socialdemokrat	-0,09	-0,09	-0,06	-0,05	0,14	0,14
Privatanställd	0,20	0,19	-0,09	-0,11	-0,12	-0,09
Folkmängd	0,10	0,07	-0,08	-0,03	-0,02	-0,05
Kommundelsnämnder	0,11	0,04	-0,13	-0,05	0,01	0,01
Konfliktnivå i KF	0,06	-0,06	-0,18	-0,15	0,11	0,19
"Marknadisering" ⁷	0,08	0,03	-0,06	0,07	-0,03	-0,09
R ²		0,07		0,04		0,06

Medborgarnas attityder till partierna

Varför har andelen partiombud ökat så särskilt kraftigt i Lidköping? Vi har i det föregående sökt förklaringar till den kraftiga omsvängningen i Lidköpingspolitikernas rolluppfattning i förändringar i fullmäktiges sammansättning eller i den politiskt-organisatoriska kontexten. Vi har då kunnat konstatera, att det inte förefaller finnas några sådana förklaringar, som framstår som rimliga. En annan viktig del av politikernas kontext är förstås medborgarnas attityder till partiväsendet och dess roll. Hur ser denna ut bland Lidköpingsborna, och vilka förändringar har skett mellan de båda mättidpunkterna?

Frågan om vilken representationsstil politikerna bör ha ställdes i 1979 års medborgarundersökning. Väljarna i Lidköping hade 1979 nästan identiskt samma fördelning som väljarna i hela riket med avseende på hur de tyckte att politikerna borde förhålla sig till sin re-

presentantroll. Om vi som mått på olikhet/likhet beräknar summan av de absoluta skillnaderna mellan de två fördelningarna, blir detta mått 10 procentenheter. Samtidigt skilde sig Lidköpings politiker från hela politikerpopulationen i landet med 24 procentenheter. Vi kan alltså konstatera, att Lidköpingspolitikerna 1980 hade en mycket avvikande fördelning med avseende på uppfattningar om representationsstilen, medan Lidköpingsväljarna inte alls var avvikande i detta avseende. Man ska kanske också lägga till, att det inte fanns stor likhet mellan politiker och väljare i Lidköping (den summerade skillnaden mellan fördelningarna är 52 procentenheter). Skillnaden mellan väljare och valda i riket uppgick "bara" till 24 procentenheter. Vid en jämförelse mellan politiker och väljare i Lidköping och politiker och väljare i Sverige 1979-80, framstår med andra ord Lidköpingspolitiker som den verkligt avvikande gruppen.

Tabell 8 *Medborgarnas attityder till politikernas representationsstil 1979. Procent*

	Förtroendemän	Väljardelegater	Partiombud
Lidköping	48	37	14
Alla	44	41	16

En analys av ytterligare ett par frågor som handlar om attityderna till partierna och deras roll i det lokala politiska systemet förstärker bilden av medborgarna i Lidköping som mycket genomsnittliga. År 1979 ansåg 23 procent av Lidköpingsborna att det inte spelade någon roll vilket parti som hade majoritet i kommunen. Detta kan jämföras med

25 procent i riksurvalet. Under de tolv åren från 1979 till 1991 skedde det en dramatisk förskjutning i ökande misstro gentemot det representativa systemet både i Lidköping och i riket. Av Lidköpingsborna instämde 1991 70 procent i påståendet och av svenskarna i allmänhet 66 procent.

Tabell 9 *Det spelar ingen roll vilket parti som har majoritet. Medborgarna 1979 och 1991. Procent*

	Instämmer helt	Instämmer i stort sett	I stort sett motsatt	Helt motsatt
1979 Lidköping	9	14	32	45
Alla	6	16	33	45
1991 Lidköping	33	37	26	5
Alla	33	33	25	8
Förändring				
Lidköping	+24	+23	-6	-40
Alla	+27	+17	-8	-37

Ett annat uttryck för misstron gentemot partierna får vi 1991 genom en särskild enkätfråga om hur stort förtroende man har för partierna. Balansmättet (skillna-

den mellan andel med stort respektive litet förtroende) var i Lidköping -32 och i riksmaterialet -27.

Tabell 10 Medborgarnas förtroende för partierna 1991. Procent

	Mycket litet	Ganska litet	Varken eller	Ganska stort	Mycket stort
Lidköping	13	34	37	14	1
Alla	17	27	39	15	2
Skillnad	-4	+7	-2	-1	-1

De data vi har tillgängliga tyder med andra ord på att invånarna i Lidköpings kommun, när det gäller inställningen till partierna och partiernas roll i den lokala demokratin, följer den allmänna opinionen i riket mycket nära. Det går alltså inte att förklara Lidköpingspolitikernas annorlunda hållning till frågan om representantrollen med att deras väljare skulle vara annorlunda än andra kommuners politikerväljare.

Homogeniteten inom partierna

Man skulle kunna förmoda, att framväxten av partiombudsrollen skulle sammanhånga med den åsiktsmässiga homogeniteten i partierna. Två konkurrerande hypoteser kunde formuleras: Enligt den ena ökar homogeniteten med en ökande betoning på partiombudsrollen. Om den nya rollen omsätts i praktiken, borde resultatet kunna avläsas i form av en ökande homogenitet inom partierna. Enligt den andra hypo-

tesen följer en ökad betoning av partiombudsrollen av en tilltagande heterogenitet. Om partierna är åsiktsmässigt homogena finns inget behov av partipiskan, och omvänt om de är heterogena.

För att få en indikator på den åsiktsmässiga homo- eller heterogeniteten inom partigrupperna ska vi återvända till den tidigare nyttjade enkätfrågan om hur ett antal olika kommunala serviceområden borde prioriteras. Först beräknar vi ett medeltal över de olika serviceområdena, och får då ett mått som kan tolkas som "utgiftsgladhet". För var och en av partigrupperna beräknar vi därefter spridningen (standardavvikelsen) med avseende på "utgiftsgladhet"; ju större standardavvikelse desto mer heterogen är partigruppen med avseende på utgiftsgladhet; ju mindre standardavvikelsen är, desto mer homogen är partigruppen. Det ska påpekas, att när det gäller Lidköping blir delgrupperna mycket små, vilket förstärker resultatens stabilitet i negativ riktning.

Tabell 11 Partivisa standardavvikelser "utgiftsvillighet". Fullmäktige 1980 och 1993

	m	c	fp	s	v(pk)
1980 Lidköping	5,1 (4)	7,3 (8)	7,4 (4)	9,6 (14)	4,6 (4)
Alla	13,1	12,9	12,9	12,1	8,1
1993 Lidköping	11,0 (7)	9,5 (7)	12,1 (5)	10,9 (13)	6,2 (3)
Alla	13,4	10,5	12,6	12,2	11,1
Förändring					
Lidköping	+5,9	+2,2	+4,7	+1,3	+1,6
Alla	+0,3	-2,4	-0,3	-0,1	+3,0

Anm: För Lidköping står n inom parentes; variabeln har kodats 0="kan minskas", 50="bra som det är nu" och 100="bör ökas".

Resultatet styrker den andra hypotesen (det vill säga att den ökande betoningen av partiombudsrollen sammanhänger med en tilltagande åsiktsmässig heterogenisering i de parlamentariska parti-grupperna). År 1980 var partierna i Lidköpings fullmäktige i jämförelse med det riksrepresentativa materialet mycket homogena. I riksmåttstock har det inte skett några större förändringar. Det finns möjligen en svag tendens i homogeniserande riktning. Förändringen i Lidköping är däremot dramatisk. Heterogeniteten inom partierna har tilltagit kraftigt och skillnaden mellan Lidkö-

pingspolitikerna och riksurvalet som 1979 var stort har krympt ned till nästan ingenting.

Tolkningen av resultatet skulle alltså vara att den kraftigt ökande betoningen på partiombudsrollen i Lidköping är en följd av en kraftig åsiktsheterogenisering inom partierna. De ökande åsiktskillnaderna inom partigrupperna gör behovet av partisammanhållning tydligt.

Ett annat test skulle kunna vara en undersökning av den partivisa genomsnittliga standardavvikelsen. Vi beräknar alltså för varje serviceområde spridningen inom respektive partigrupp och räknar därefter ut ett medelvärde av dessa spridningsmått.

Tabell 12 Genomsnittliga partivisa standardavvikelser serviceprioriteringar. Fullmäktige 1980 och 1993

	m	c	fp	s	v(pk)
1980 Lidköping	26,5	17,3	15,7	22,1	10,2
Alla	27,4	26,1	26,4	23,5	18,9
1993 Lidköping	28,0	23,4	20,3	22,9	7,1
Alla	29,4	25,8	27,5	25,7	23,5
Förändring					
Lidköping	+1,5	+6,1	+4,6	+0,8	-3,1
Alla	+2,0	-0,3	+1,1	+2,2	+4,6

Det här resultatet är mindre tydligt än när vi betraktade spridningen inom partigrupperna med avseende på utgiftsgladheten. Inom samtliga partigrupper utom den lilla vänstergruppen har det skett en heterogenisering. Bara för två av partierna gäller dock, att denna förändring i Lidköping är större än förändringen i hela kommunalpolitikerpopulationen i riket. Det sker alltså en heterogenisering bland Lidköpingspolitikerna, men den är inte markant större än vad som gäller i hela landet.

Sammanfattning och slutsatser

Det har mellan 1980 och 1993 skett en kraftig förskjutning i Lidköpingspolitikernas idéer om representationsstil: Bort från väljardelegatrollen och till partiombudsrollen. Denna förskjutning är betydligt kraftigare än i riksmaterialet. Det går inte att förklara den kraftigare ökningen i Lidköping med att det skulle ha blivit fler socialdemokrater (traditionellt anhängare av partiombudsrollen) eller med en ökande partikonfliktnivå i fullmäktige.

Det har heller inte skett några förändringar på medborgarnivå med avseende på uppfattningar om partierna och deras roll i den lokala demokratin, som skulle kunna förklara den särskilda utvecklingen i Lidköpings fullmäktige. Medborgarnas uppfattning om politikerroller, deras allmänna inställning till partipolitikens betydelse och deras förtroende för partierna liknar motsvarande attityder i riksmaterialet. I den mån det går att göra jämförelser över ti-

den är förskjutningarna i Lidköping också ungefär desamma som i riksmaterialet.

Däremot har det i fullmäktiges partigrupper skett en kraftig åsiktsheterogenisering, som avviker från vad som kan observeras i riksmaterialet. Vår tolkning är, att de allt mer heterogena partigrupperna har nödvändiggjort en starkare betoning av partiombudsrollen. Ju större åsiktsskillnader det blir mellan de förtroendevalda *inom partigrupperna*, desto viktigare blir det att omhulda en norm som hyllar partisammanhållning före väljarföljsamhet eller självständigt intagna ståndpunkter. Bristande partisammanhållning skulle hota det rådande representativa systemet. Det vanliga svenska kommunala styresskicket med samlingsstyre med majoritetsmarkeringar är ett försök att närma sig ett parlamentariskt styresskick. Det är svårt att föreställa sig ett parlamentariskt styresskick där det inte finns en miniminivå av partisammanhållning. Partier utan partisammanhållning blir varken regerings- eller förhandlingsfärdiga.⁸ Betoningen av partisammanhållning som ett viktigt medel i uppnåendet av partiernas övriga mål har också varit stark i partiforskningen. Det klassiska verket inom svensk partiforskning (Sjöblom 1968) ser partisammanhållning som ett medel i uppnåendet av röstmaximering, maximering av parlamentariskt inflytande och programförverkligande.

På ett nästan analogt sätt kan man förstå den starka betoningen på väljardelegatrollen på sent 70-tal och tidigt 80-tal. I skiftet mellan 70- och 80-tal var det, som vi sett stora åsiktsskillnader mellan väljare och valda i Lidköping. Situa-

tionen var, om inte krisartad, så i alla fall problematisk: Intresset för kommunalpolitiken var lågt och väljardeltagandet var hotat. Man kan se den starka betoningen bland politikerna av väljardelegatrollen som ett svar på upplevelsen av detta problem. Särskilt många förtroendevalda hävdade att politikerna borde följa väljaropinionen just därför att det vid denna tidpunkt var så stor skillnad mellan partierna och politikerna å ena sidan och väljarna å den andra. Den senare utvecklingen ledde också faktiskt till att det åsiktsmässiga avståndet mellan väljare och valda minskade. Fokus kunde alltså flyttas från denna diskrepans. Det fanns inte längre något behov av en stark betoning av väljardelegatrollen. Däremot visar våra undersökningar av åsiktshomogeniteten inom partigrupperna att det hade blivit en allt större åsiktsspridning inom dessa. Detta nya problem skulle alltså kunna förklara att en ny norm betonas: Nu är det viktigaste att politikerna följer partilinjen, inte att de följer väljaropinionen.

Det dynamiska förloppet kan sammanfattas:

- *Fas 1:* Stor skillnad i åsikter mellan väljare och valda uppfattas som ett problem för systemets legitimitet. Problemet leder till betoning av normen att

politiker bör vara följsamma gentemot väljaropinionen.

- *Fas 2:* Väljardelegatnormen åtföljs varvid åsiktsskillnaderna mellan väljare och valda minskar. Samtidigt ökar åsiktsskillnaderna inom de parlamentariska grupperna eftersom det inte finns någon särskilt betonad norm som säger att partilinjen är ett viktigt rättsnöre
- *Fas 3:* Partigrupperna blir så heterogena, att det blir svårt att få det "parlamentariska" systemet att fungera. Detta nya problem gör att partiombudsrollen får förnyad aktualitet.

Här slutar våra empiriska undersökningar, men det kan vara lockande, att föra resonemanget vidare, och säga något om en framtida fas 4, som den här dynamiska modellen skulle förutsäga:

- *Fas 4:* Den starkt betonade partiombudsrollen driver samman partigrupperna samtidigt som det börjar uppstå skillnader mellan partiernas och politikernas åsikter å ena sidan och väljaropinionen å andra sidan, eftersom dessa skillnader inte längre övervakas så noga. Det uppstår stora skillnader mellan väljare och valda och förloppet börjar om.

Referenser

- Brantgärde, Lennart, Iris Alfredsson och Mats Sjölin, 1981
"Kommunalpolitik, Massmedier och Medborgare. Studier av kunskaper, media-
utbud och förutsättningar för lokal opinionsbildning." DsKn 1981:13.
- Bäck, Henry, 1993
"Hur många och hurudana?. Om organisationsförändringar, politiker-antal och
representativitet i kommunerna." Stockholms Universitet. Institutet för
kommunal ekonomi
- Bäck Henry 1998
"Nytt liv i frågan om kommunparlamentarismen". Kommunal Ekonomi och
Politik, 2(1):29-44.
- Bäck Henry, Folke Johansson och Jonas Sandqvist 1998
"Stadsregering" i Stockholm. Införandet av begränsat majoritetsstyre i Stock-
holms stad." Stockholm: Institutet för kommunal ekonomi
- Downs, Anthony, 1957
"An economic theory of democracy." New York: Harper & Row.
- Eulau Heinz, John C Whalke, William Buchanan och L C Ferguson 1959
"The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of
Edmund Burke" American Political Science Review nr 3
- Hedlund Gun 1996
"Det handlar om prioriteringar" Kvinnors villkor och intressen i lokal politik.
Örebro: Högskolan i Örebro
- Johansson, Folke, 1996
"Kommunfullmäktige representerar väljarna. En diskussion omkring några
lokala frågor." Ingår i Bo Rothstein och Bo Särilvik (red.) "Vetenskapen om
politik". Statsvetenskapliga Institutionen. Göteborgs Universitet.
- Johansson, Folke, Lars-Olof Lorentzon och Lars Strömberg, 1993
"Kommunmedborgarundersökningen 1991." CEFOS. Göteborgs Universitet.
- Roth Per-Anders 1996
"Riket valkretsen och hemkommunen. Lokal och regional representation i
riksdagens sista andra kammare 1969." Göteborg: Statsvetenskapliga
institutionen
- Sjöblom Gunnar 1968
"Party Strategies in a Multiparty System." Lund: Studentlitteratur
- Whalke John C, Heinz Eulau, William Buchanan och L C Ferguson 1962
"The Legislative System." New York: Wiley

Wallin, Gunnar, Henry Bäck och Merrick Tabor 1981

“Kommunalpolitikerna. Rekrytering – Arbetsförhållanden – Funktioner.” DsKn 1981:17–18.

Westerståhl, Jörgen och Folke Johansson, 1981

“Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativ folkstyrelse.” DsKn 1981:12

¹ Här inräknas partier där namnet anger någon form av speciell lokal anknytning. Antalet kan ändras marginellt genom en mer eller mindre snäv avgränsning.

² För närmare beskrivningar av urvalsstorlekar och bortfall m.m. hänvisas till Westerståhl/Johansson 1981 och Johansson/Lorentzon/Strömberg 1991.

³ Vid beräkningen av överensstämmelse mellan 1979 och 1991 har området markköp år 1979 och området handikappfrågor utelämnats år 1991. Sistnämnda serviceområde fördes 1979 tillsammans med äldreomsorg. Området äldre och handikappfrågor 1979 har alltså ansetts motsvara äldreomsorg 1991.

⁴ Detta är ett mått som aggregerats av svar på en enkätfråga om hur vanligt det är att partierna har olika ståndpunkter

⁵ Presidiemedlemmar, övriga ledamöter respektive ersättare

⁶ Förklaringen skulle i så fall vara en kvinnlig politisk kultur som mer betonar det kollektiva och en motsvarande manlig politisk kultur som mer framhäver det individuella. Gun Hedlund (1996) som ingående studerat kvinnor i kommunalpolitiken gör vissa iakttagelser, som kunde tolkas i sådana termer. Det är emellertid inte något drag i kvinnors politiska kultur som hon särskilt framhåller.

⁷ Marknadisering operationaliseras med hjälp av förekomst av olika institutionella arrangemang, som lånats från den privata sektorn. Data kommer från olika med kommunerna genomförda enkätundersökningar.

⁸ För en diskussion av de kommunala styresmodellerna se Bäck, Johansson och Sandqvist 1998 eller Bäck 1998